

Մ Ա Յ Ր Հ Ա Յ Ր Ե Ն Ի Ք ՈՒ Մ

2. ԱՐԱՄՅԱՆ

Ն ՈՐ - Ա Ր Ա Բ Կ Ի Ր ՈՒ Մ

ատմական երկրորդ Հայքի Արարկիր քաղաքը, որպես հայաբնակ կենտրոն, համարյա գոյություն չունի այլևս: Դարեր տևած օսմանյան ավատապետական կարգերը, 1896 թվականի Համիդյան ջարդերը, 1915—1916 թվերի բռնադատված ու կոտորածները ամայացուցած և կիսով չափ ավերակույտի են վերածած հայկական հին Արարկիրը: Նրա հին բնակիչներից վերապրածները, կսկիծը իրենց սրտում, ցրիվ են եկած աշխարհով մեկ, իրենց նախկին բնակավայրում թողնելով մի քանի հարյուր հոգնատանջ խլյակներ միայն...

Բայց թո՛ղ սփոփվեն հին Արարկիրի դեռևս պանդխտության մեջ թափառող որդիները, ինչպես նաև պանդխտության դառնությունները դեռ ճաշակող բոլոր հայերն առհասարակ: Թո՛ղ սփոփվեն, որովհետև հին Արարկիրի տեղ ծնվել և աճել է նորը, անբաղդատելիորեն ավելի ընդարձակ, ավելի շքեղ, ավելի բազմամարդ և ավելի բարձր ու երջանիկ քան հինն էր:

Ինքս հին Արարկիրցի չեմ, և հին Արարկիրում չեմ եղած երբեք: Բայց թե՛ արտասահմանում և թե՛ այստեղ՝ Հայրենիքում, շատ եմ ունեցել և տեսել հին Արարկիրցի մոտիկ ծանոթներ, շատ եմ լսել և շատ եմ կարդացել հին Արարկիրի մասին, և հստակ պատկերացում եմ այն:

Նոր-Արարկիրն օրպես հիմնական կենսություն և հիմնակետ ունեցող երևանյան Միկայանի անվան նոր դպրոնը ընդգրկում է հյուսիս-արևմուտքից հյուսիս-արևելք մեր մայ-

րաքաղաքը պայտածև շրջապատող ամբողջ իննալին գոտին:

Հին Արարկիրը այսքան ընդարձակության և այսքան բնակչության կեսը չի ունեցել: Համաձայն հին արարկիրցիների վկայության և ժողովրդական Ռադարանի տվյալներին, հին Արարկիրը, իր ամենարագամարդ եղած ժամանակ, ունեցել է ընդամենը 10.000 հայ բնակչություն, նույն քանակությամբ տաճիկ և այլ ազգերի պատկանող բնակչության հետ:

Հին Արարկիրում գոյություն չի ունեցել ոչ իսկ մեկ հատ լրիվ միջնակարգ դպրոց: Այնտեղ եղել են տարրական դպրոցներ. նախակրթարաններ միայն: Իսկ մեր Նոր-Արարկիրում կան երկու լրիվ միջնակարգ դպրոցներ, առանց հաշվելու նույնքան և ավելի թերի միջնակարգերը (լոթնամյա). առանց հաշվելու բանվոր երիտասարդության ուսման սահմանված գիշերային դպրոցը: Բացի միջնակարգ և թերի միջնակարգ կրթության խիտ ցանցից, կան, նոր դպրոնում, բազմաթիվ նախադպրոցական հաստատություններ՝ մանկապարտեզներ, մանկամսուրներ:

Հին Արարկիրը գուցե երազել է ակումբ, թատրոն, կինո-թատրոն ունենալու մասին, բայց չի ունեցել և չէր կարող ունենալ: Նոր-Արարկիրը, վարդապետ տուֆից մի երկհարկանի շքեղ շենքում տանի ակումբ, թատրոն, կինո-թատրոն, գրադարան, առանց հաշվելու զանազան թաղամասերի անշատ զրադարանները և կուլտ-լուսավորական կենտրոնները:

Հին Արարկիրը երազել իսկ չէր կարող արամյալի, ավտոբուսի, ավտոյի մասին:

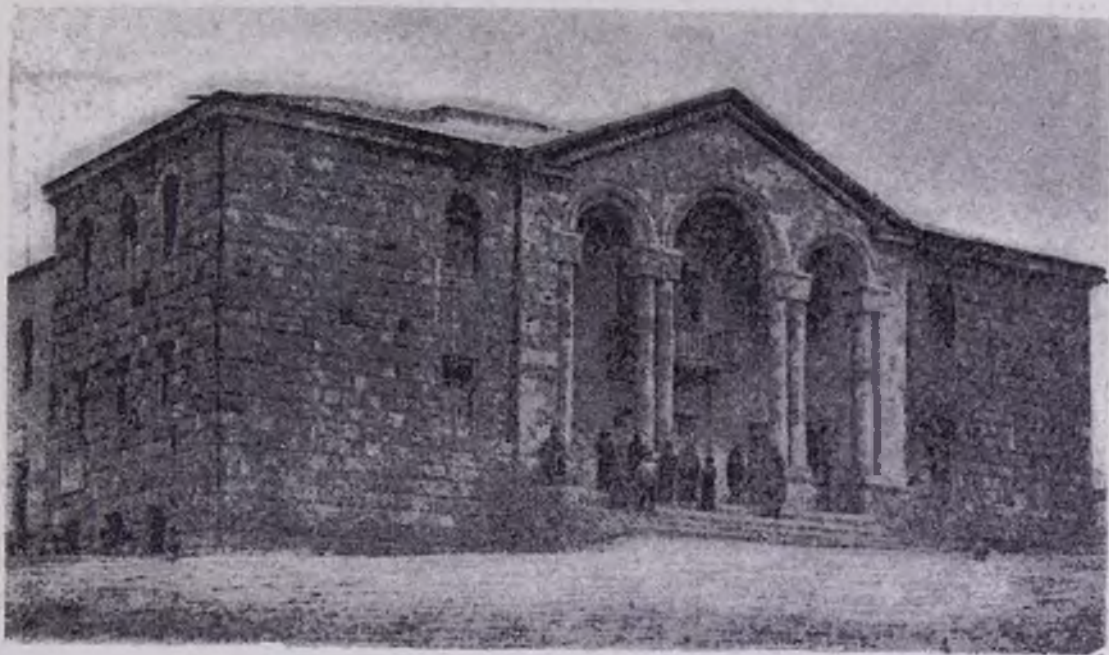
Նոր-Արաբկիրի բնակչության սպասարկում են բազմահամար տրամվայներ, ավտոբուսներ, Ձի անցնի շատ ժամանակ, և Նոր-Արաբկիրը կունենա և՛ տրոլեյբուս, և Բացի սրանցից, բնակիչներից շատեր ունեն իրենց գործածության համար սեփական ավտոներ:

Հին Արաբկիրը չի ունեցել ոչ իսկ մի հատիկ հիվանդանոց կամ բուժարան, Նոր-Արաբկիրը ունի պոլիկլինիկա, հիվանդանոց, պրոտեզարան-ատամնարուժարան, ծննդատներ, ռենտգենյան կաբինետ, դանազանայլ բժշկական-առողջապահական կետեր, մի շարք դեղատներ:

Հին Արաբկիրը որպես արդյունաբերություն ունեցել է տնայնագործություն՝ միայն ջուլ-հականոցներ, Նոր-Արաբկիրը ամենաար-

ներ, Ձանդվի դարերով շոգտագործված ջրվեժները էլեկտրական լույսի վերածող Քանաքեռէսը հենց Նոր-Արաբկիրում է և Նոր-Արաբկիրը, ինչպես բովանդակ դայոնը, ինչպես բովանդակ Նրեանը, էլեկտրական հորդ լույսերի մեջ շողում է մայրամուտից մինչև լուսաբաց:

Հին Արաբկիրը կիսով չափ հայկական էր. և այնտեղ իշխում էր օտարերկրյա բռնապետական կառավարությանը ամենավայրադր, Նոր-Արաբկիրը հայրենի հարազատ հողի վրա է, Հայաստանի սրտի վրա, մեյ սքանչելի մայրաքաղաքի մեկ ռայոնն է, և վայելում է հայկական հարազատ պետության հողատարությունը:

Նոր-Արաբկիրի կուրակառույց ակումբը

դիական մեխանիզացիայով և սարքավորմամբ օժտված արդյունաբերության մեծ կենտրոն է: Նոր-Արաբկիրում դարձող բազմաթիվ գործարաններից և ֆաբրիկաներից հիշենք մի քանիսը — Արաբկիրի Հյուսվածեղենի արտելը, ժամացույցի գործարանը, էլեկտրական լամպերի գործարանը, Գինսուկոնյակի կոմբինատը, «Կարմիր Զուլհալ», «Հայրենիք», «Արագած» արտելները, Կահույքի գործարանը և ուրիշներ:

Հին Արաբկիրը գիշերները ընկղմում էր խավարի մեջ. տներում պլպլում էին նավթի լամպարներ, առկայծում էին ձեթի ճրագ-

Հին Արաբկիրում իշխում էր մի դաժան պայմագամ (տաճկական շինովնիկ), ինչ որ Հասան էֆենդի, ինչ որ Հյուսեյին բեկ, Նոր-Արաբկիրում վարչական ղեկավարն է հայ ժողովրդի լավագույն դուստրերից մեկը, հին արաբկիրցի, 1927 թվին Հալեպից Ներդաղթած Մարի Խեռիբեգյանը:

Հնի և Նորի այս սեղմ, համառոտ դուշուկշոք հետո, հանգամանորեն պիտի հասկանաք, թե ինչո՞ւ վերև ասացինք Նոր-Արաբկիրը անբաղդատելիորեն ավելի բնագրավ է, ավելի շքեղ, ավելի բազմամարդ և ավելի բարձր ու երջանիկ քան հինը:

Նոր-Արարկիր, կամ պարզապես Արարկիր, ինչպես սովորություն է եղած ասել կրճատումով, կարելի է բարձրանալ երկու գլխավոր ճանապարհներով և բազմաթիվ լեռնողիններով Բոլորն էլ ունեն իրենց հմայքը, իրենց ուրույն գեղեցկությունը, Սրբխաների, Ենտ բարձրանում ենք Բաղրամյան պողոտայով:

Հասնում ենք Նոր-Արարկիրի գլխավոր, մագիստրալ փողոցը՝ Կոմիտասի անվան փողոցը:

Արարկիրում քեզ ողջումնամ են սլացիկ բարդիներ, զուլալ առուների եզրին աճած ուռենիներ, ցանկապատներից դուրս ժայթքած սաղարթախիտ ճյուղեր. մրգածառեր են այստեղ՝ բայների, փշտոների, ծիրանի, դեղձենի, ինձորենի և այլն և այլն. Յուրաքանչյուր տուն ունի տասնյակներով, հարյուրներով մրգածառերով ու ծաղկաթփերով փարթամ տնամերձ այգիներ. Արեգակը շռայլում է իր պայծառ և կենսատու շողերը: Ջեփյուռը սվսվում է ծառերի վրա, Բնության բոլոր ընտանի և հաճելի ձայները, բոլոր ակնապարար տեսարանները դիմավորում են քեզ: Լենսհաման հրճվանքով նայում ես բոլոր հայրենի տեսարաններին և հաճախ հայացքդ տանում ես հանգչեցնել կապուտակ երկնակամարի մեջ լողացող երկնամերձ լեռնագագաթին՝ արեգակնափայլ Մասիս սարին:

Տրամվայից իջնես Նոր-Արարկիրի այս առաջին կանգառում, որպեսզի ավելի մոտիկից նայես բնության քեզ ընծայած շքեղ պատկերին, թե՛ շարունակես ճանապարհդ ես մի քանի կանգառ, մինչև տրամվայի այժմյան վերջնակայանը, Կոմիտասյան փողոցի վրա:

Տրամվայ է բարձրանում պարթևահասակ, հսկայատիպ մի մարդ ու մոտենում է ինձ ժպիտը կապույտ աչքերի մեջ, Իսկական Տորք Անգեղ, առանց Տորքի տգեղության, ընդհակառակը, շատ գեղեցիկ և ուժեղ դիմագծությամբ, սիրուն, խարույաշ վարսերով, լալն ուսերով և կարշենդ քաղցկենքով: Եգիպտոսից ինձ հետ մինևույն քարավանով ներգաղթած քարտաշ վարպետ Տրդատ Լեյլեյանն է: Ուրախ տրամադրությամբ սեղմում է ձեռքս և նստում է կողքիս: Արուցում ենք: Տրդատի անունը կարդացել էի Անվետական Հայաստան թերթում, Հայաստանի սովետականացման երեսնամյակի ռաթիվ պատվոգրի արժանացած ստախանովական քարտաշների անվանացուցակում: Այդ թվականից ի վեր, առաջին անգամ եմ հանդիպում առաջավոր վարպետին: Ենորհավորում եմ նրան:

— Այստեղ քուն իսկ մեր արհեստի տեղն է, — ասում է Տրդատը: — Արտասահմանում չէի կարող երևակայել, որ մի երկրում կարելի է այսքան ալյազան ու հարուստ շինություն քարեր գտնել, այսքան քուն շինարարություն կատարել:

Տրդատը, որ լավ քարտաշ-մարմարագործ էր, Եգիպտոսում առիթ չունեի իր սիրելի արհեստը ի գործ դնելու: Ուներ մի ձմանդակ արհեստ ես, որով կարողանում էր մի համեստ ապրուստ ապահովել ընտանիքին: Աղեքսանդրիայի Կան դը Սեզար թաղամասում աշխատեցնում էր մի փոքրիկ փուտ և պատրաստում էր «լահմ-ուլ-աճին» (արաբերեն մի բարդ բառ, որ նշանակում է մին և խմոր), արաբական երկրների հայերին սիրելի մի ուտելիք:

— Մի օր համեցեք մեզ մոտ, — ասում է Տրդատը: — Այգեձորում կառուցել եմ լավ տուն, եկեք ու տեսեք: Ավելի ճիշտ, եկեք երկու ամիս հետո: Իմ այգու մի անկյունում կառուցում եմ մի փոքր փուտ, որպեսզի հանգստի օրերը «լահմ-ուլ-աճին» պատրաստեմ իմ ընտանիքի և ձեզ նման բարեկամների համար, Երկու ամիս հետո մի կիրակի համեցեք և անուշ արեք:

Պատասխանելով իմ հարցին, Տրդատն ասում է, թե մեծ աղջիկը այս տարի ավարտել է բուժակ-քուլբերի դպրոցը, իսկ փոքր աղջիկը գնում է միջնակարգ դպրոց:

Տրդատը ծայր աստիճան երջանիկ է:

Հասնում եմ տրամվայի վերջնակայանը և հրաժեշտ տալիս այս անխոնջ ստախանովականին, որ իր ներկա աշխատանքի կիսով կարող է ճոխություն մեջ ապրեցնել իր ընտանիքը, բայց որ աշխատանքը սահմանափակել չի իմանում, ի փառս Հայրենիքի շինարարության, ի փառս հայրենապարծ շինարարներին:

Հասնելով մինչև այստեղ, տեսել ենք ճանապարհի երկու կողմերը: Գլուղի հատուկ շքեղ տեսարանների կողքին և օլնպիսի տեսարաններ, որ հատուկ են վուլտորական քաղաքների — Երվանդադի անվան լրիվ միջնակարգ դպրոցի հսկա պատկանելի շենքը, Հայրքի ընդարձակ ու գեղատեսիլ դրախտներով, որտեղ ցուցափեղկերում ցուցադրված են, ճաշակավոր հարդարումով, հայ կլասիկների և սովետահայ գրողների Լրկեր շքեղ կազմերով: Այստեղ ծախվում են, բացի գրքերից, գրենական պիտույքներ, մեծահասակների թեղյորցավանների համար: Լսել ենք այս ու այն տեղից ուղիներից հնչող եղանակներ, երգեր: Տրամվայի աջից

ու ձախից սլացիլ են ավտոները: Մի քանի րոպե հետո՝ բանկը, փոստը, բաժնետերեր, քաղաքի հատուկ նշանակությունը են: Այս կոմիտեի փողոցի շարունակությունը կազմող 64-րդ փողոցը վրա է ակումբի նորակառույց երկհարկանի, սյունաղարդ շենքը, որանդ նավաքված է մեծ բազմություն կինոֆիլմ տեսնելու: Ուրիշներ եկած են դիրք վերցնելու: Կան, որ սեղանների առջև նստած, օրվա թերթերն են ընթերցում: Երիտասարդներ, պատանիներ խաղում են շախմատ և ուրիշ կուլտուրական խաղեր: Ակումբից քիչ հեռու է № 51 լրիվ միջնակարգ դպրոցի քուռահարկ, հսկա և շքեղ շենքը, որտեղ հաստատված է նաև պատանիների սպորտ-դպրոցը (մարմնակրթանքի դպրոցը):

Եվ այս բարձրագույն վայրերից միշտ տեսանելի են Մոսխոր, Արարատյան դաշտը, Երեանի համայնապատկերը: Ամեն ինչ զրդվում է տեսողությունը, լսողությունը, Ջրերի

Նոր-Արարկիրի հնագույն բնակիչների հետ, այցելել նրանց տները, տեսնել, թե ի՞նչպես են աշխատել ու ապրել նրանք սկզբնական շրջանին, ի՞նչպես են ալժմ:

Նշումոված է, թե ժուռնալիստները բախտավոր մարդեր են, թե պատահականություններ հաճախ օգնում է նրանց, իրենց ստանձնած միսիան կատարելու:

Ահա դեպի Նոր-Արարկիրի կուլտուրային շուկան տանող լայնարձակ փողոցի վրա հանդիպում ենք քարեկամուհիներիցս մեկին, որը մի առ մի ճանաչում է սովորող Միկոյանի նոր ուսյունի, քայց հատկապես բուն Նոր-Արարկիրի բոլոր բնակիչներին:

Խնդրում եմ նրանից, որ ինքն անձամբ տունի ինձ նրանց տները, եթե ժամանակ ունի: Նա հոժարակամ ընկերանում է ինձ:

— Ահա ճիշտ այստեղ է ապրում, մի քանի քայլի վրա, Նոր-Արարկիրի հնագույն

Նոր-Արարկիրի եռահարկույց № 51 լրիվ միջնակարգ դպրոցը

նվազային ձայնին միախառնվում են տեսմերձ այգիների ծառերից կաթիլառն դալայաները թույնիկների: Տներին, այգիներից դուրս են երգերի և նվագների հաճույական ձայններ:

Մտածում եմ, որ այս ժրաշան, ուրսիս մարդկանց բարոյությունն ու երջանկությունը ֆիզիկական միջավայր հանդիսացող այս սիրունատես շենքերը, այս փարթամ այգիները, այս առատահոտ ցորեր գոյությունը շուրհին դեռ քառահինգ տարի առաջ, քառասարի առաջ, շատերը՝ դեռ հինգ տարի առաջ: Հետաքրքրական կլինեն ծանոթանալ

բնակիչներից և նրա զարգացման ամենաակտիվ մասնակիցներից մեկը՝ Սեդրակ Աժգահարյանը: Մեծ շինարար է Սեդրակ աղադե, ինչպես կոչում են նրան հիմ Արարկիրից եկած մեր բնակիչները, նրա հասակի և հարգելիությանը պատճառով, շարունակելով իրենց հին ծննդավայրի տրադիցիաները: Չկա, չի եղել ավանի համար օգտակար մի նախաձեռնություն, մի ձեռնարկ, որին իր ամենագործուն մասնակցությունը բերած չլի նա: Այժմ էլ, չնայած, որ ավելի քան 70 տարեկան հասակ ունի, մեր ուսյունի բարեկարգման հանձնաժողովի նախագահ է:

Մոտենում ենք խնամված մրգածառերով շրջապատված մի սիրուն տան։ Հուսամախից տեսնում է մեզ Սեդրակ Աժդատարյանը և գալիս է շեմքի վրա մեզ դիմավորելու ուրախ արտահայտությամբ։

— Իհարկե ուրախ կլինես, Սեդրակ աղա,— ասում է նրան ուղեկցուհին,— ահա ե թոռնիկի տեր դարձար։

— Հա՛, հարսս ու թոռնիկս դեռ երեկ են վերադարձել ծննդատնից, շատ առողջ են,— ասում է Նոր-Արարկիրի նահապետը ժպտալից մեջ լողացող դեմքով։

Առաջնորդվում ենք լավ կահավորված հյուրասենյակով, Շուրջը ամեն ինչ շնչում է ունևորությամբ, երջանիկ կյանք։ Սեդրակ աղայի բնակարանը ունի չորս ընդարձակ սենյակ։ Բայց նշանավոր է մանավանդ իր տնամերձը ամբողջ Նոր-Արարկիրում։ Այդքան լավ խնամված, այդքան շատ ու լավ աճած մրգածառերով տնամերձ այգի ոչ ոք չունի դեռևս Նոր-Արարկիրում։ Հայաստանում աճող բոլոր տեսակի ծառերը հասցրել է այս անխոնջ աշխատողը, այս հռանդալից մարդը, որ միաժամանակ որմնագիր է, առաջնագործ, սպեցգործ, անասնապահ։

Զրուցում ենք հինգ-նորից։

— Ի՞նչպես եք հիմնել Նոր-Արարկիրը, մի քիչ պատմեցե՛ք,— դիմում եմ Կո ծերունի, բայց աշխույժ շինարարին։

— Ես 1908 թվի օսմանյան այսպես կոչված Սահմանադրությունից հետո հին Արարկիրից գաղթեցի Կոստանդնուպոլիս։ 1924 թվին, արտասահմանից առաջին ներգաղթողներից մին եղա մեր Նոր, Սովետական Հայրենիքը։ 1925-ին մի օր, Արտվանի վրա հանդիպում եմ մի քանի արարկիրցիներին։ Նրանք ասում են ինձ, որ ինձ են փնտրում, ինչպես և ուրիշ հին արարկիրցիներին։ Ամերիկայից եկել են Արարկիրի հայրենակցական միության ներկայացուցիչներ՝ Մկրտիչ Ղազարյանն ու Միսակ Վարդանյանը, ծրագրի վա Հայաստանում հիմնել Նոր-Արարկիր անունով մի ավան և այնտեղ համախմբել հին արարկիրցիներին։ Գնում ենք ներկայացուցիչների մոտ։ Սկսում ենք նոր ավանի հիմնադրության համար բարենպաստ վայր փնտրել։ Օրերով, երկու ներկայացուցիչների հետ շրջում ենք Կիրովական, Լենինական և ուրիշ տեղեր։ Ոչ մի տեղ մեր արտով չէ։ Սկսում ենք փնտրել Նրեանի շրջակայքում։ Մի օր էլ, իջնում էինք Քանաքեռից։ Ամերիկայից եկած երկու ներկայացուցիչներն էին, Մարգար Քեպապչյանն էր, ևս էի և ուրիշներ, որոնց թվում և մեր Պետությունից կողմից մեզ ընկերացող ինժեներներ։ Կանգ առանք մի վայրում բոլորս մեկ, լու-

րաքանչյուրս մեր ներսում որոշելով, որ դեռ ենք մեր որոնած քարե օրմար վայրը։ Այն տեղն էր, որ կան այժմ Հյուսիս-Արարկիր արտեղը և հարակից շենքերը։ Վայրը քարաբարձ էր, չկար ջուր, չկար բուսականություն։

— Իսկ ինչո՞ւ նման տեղ ընտրեցիք,— ընդմիջում եմ ես։

— Վայրը բարձրագիր էր, կլիման, օդը՝ հրաշալի։ Զանգվից, Քանաքեռից ջուր բերելու հնարավորություն կար։ Մոտ էինք երկվանիս։ Մնացյալ վստահեցինք մեր Պետության հողատարությանը։ 1925 թվի նոյեմբերի 29-ին, Հայաստանի սովետականացման հինգերորդ տարեդարձի օրը, նույն վայրում հանդիսավորապես հիմնվեց Նոր-Արարկիրը։ Առաջին տարիներին կային դժվարություններ, չկային քաղաքի հետ հաղորդակցության միջոցներ։ Գնում գալիս էինք հետոտան։ Չկար ջուր, չկար ծառ։ Սկսեցինք տնկել առաջին ծառերը, իսկ նրանց ջրելու համար ջուրը դուլիներով քերում էինք Զանգվից, Բայց շուտով ունեցանք և՛ ջուր և՛ ամեն ինչ, իսկ այժմ, տեսնում եք։

Հրաշալի, ծաղկուն այգուց վերադառնում ենք հյուրասենյակ, որտեղ տանտիկիները պատրաստել են սուրճ, լիկյորներ, հայրենական սքանչելահամ շոկոլադներ և քաղցրավենիք։ Խմում ենք առաջին քաժակը Նոր-Արարկիրի ամենահին բնակչի և հիմնադիրներից մեկի նորածին թոռնիկի կենացը։

— Բանաստեղծ Վահագն Դավթյանին ճանաչո՞ւմ եք,— հարց է տալիս ուղեկցուհին, երբ գուրս ենք գալիս Սեդրակ Աժդատարյանի բնակարանից։

— Վահագնին ո՞վ չի ճանաչում, սովետական երրորդ քաղաքի քանաստեղծների մեջ ամենաաչքի ընկնողներից է նա, շատ տաղանդավոր։ Նրա «Առաջին սեր», «Աշխարհի առավելագույն» ժողովածուները, և հատկապես «Շուրջ» պոեմային երկրում» պոեմը ամենալավ ընդունելության են արժանացել թե՛ գրությունների և թե՛ ընթերցող հասարակության կողմից։ Այդ պոեմը հրատարակվեց մի քանի անգամ, մի քանի շարաթվա ընթացքում, հայերեն և ռուսերեն։

— Գիտե՞ք, որ Վահագնը հին արարկիրցու տղա է. ինքն իսկ ծնվել է հին Արարկիրում։

— Մի՞թե, այդ ես չէի իմանում։

— Քանի որ հին արարկիրցիներն էլ ուզում տեսնել, դանք նրանց մոտ։ Վահագնը այս օրերու Մոսկվայումն է, բայց հայրը, այս ա-

վանի ամենատառաջավոր աշխատավորներից Արամը, տանը կլինի:

Գնում ենք ուղիղ, լայն փողոցով, մեր ռազմադրժր թողնելով նոր-Արարկիրի կուտրն-տեսային շտկան: Վարդապետյն մեծ շենքի խանութներից դուրս են դալիս տնային տղն-տեսուհիներ, զանազան մթերքներով ծանրա-բեռնված: Շենքի դեմը, ընդարձակ ծածկի տակ, վաճառասեղանների առաջ կուտնտե-սականները վաճառում են իրենց բերքերը՝ կանաչեղեն, ձու, մեղր, յուղ, դեղատախնձոր և այլն:

Անցնում ենք մի երկհարկանի, սիրուն տան առաջից: Որմերի հետևից բարձրացել են տնամերձ այգու սլացիկ բարդիները:

— Այս էլ է հին արարկիրցու տուն, — ա-սում է ուղեկցուհին, — այստեղ ապրում է Հաբեթ Զիրքիյանը, որ 1928 թվին ներգաղ-թել է հին Արարկիրից: Ատենոք աշխատում էր Հյուսիսային հանրապետության արտելում: Այժմ «Կարմիր ջուհակ» արտելի նախագահն է:

— Մանոթացի եմ, — պատասխանում էմ ես, — ոչ շատ ժամանակ առաջ, նա Միկո-յան ուղյակի դեպուտատներից է. ծանոթացել եմ հենց ուղյակի սովետի երկրորդ սե-սիայի օրը: Նրա հետ էր և հին արարկիր-ցիներից Մուրկիյանը, նա էլ «Կարմիր ջու-հակ» արտելի ղեկավարներից է: Հաբեթը Մուդանում՝ Օմտուրմանում, ունի եղբայր, կարտուով սպասում է, որ նա էլ վերադառնա: Հայրենիք, Միմյանցից բաժանվել են դեռ երեխա: Հաբեթն ասում էր, թե գուցե չհա-նալեն իրար, եթե հանկարծ հանդիպեն:

Շենքի վրա են Հաբեթի մայրը, կիներ, Հա-րքնում ենք, թե Հաբեթը տանն է:

— Քաղաք է իշել, — պատասխանում է մայրը, — բայց մենք տանն ենք. համեցիք:

Առարկում ենք, թե ժամանակ չունենք, թե ուրիշ մի օր կանցնենք, բայց հնարավոր չի լինում խուսափել Հաբեթի մոր պնդումից: Մտնում ենք ներս: Վեց սենյակով լուսավոր այդ քնակարանը բարձրության, երջանկու-թյան բույն է, շնորհիվ աշխատանքին Հաբե-թի և իր երիտասարդ կնոջ՝ Վարդուհու, որը նույնպես հին արարկիրցի ծնողներից է, Աժ-դահարյան Մարտիրոսի դուստրը: Զիրքիյանը քնտանիքը ունի երեք երեխա, միմյանցից սիրուն և կայտառ:

Ուզում ենք մի քանի բոլակ ոտի վրա ծա-նոթանալ և գնալ, բայց այդ անհնարին է լինում: Մայր Զիրքիյանը ստիպում է, որ նստենք: Հին արարկիրցիների ավանդական հյուրասիրությունից խուսափել անհնարն է: Մինչ հարսը դնում է հյուրասիրության

պատրաստություններ տեսնելու, մայր Զիր-քիյանը խոսում է մեզ հին Արարկիրից, տանական ջարդերից ու հալածանքներից, նոր-Արարկիրի սկզբնական տարիներից, այժմյան բարդավաճությունից:

— Այժմ ոչ միայն անհրաժեշտն ու-նենք, — ասում է մայր Զիրքիյանը, — այ-անպամ ավելորդը: Տղան կարողացել է դնել սեփական ավտո: Ափսո՛ս, որ տանը չէ. թե չէ, ավտոյով կտաներ ձեզ, ուր որ ջանկա-նում եք գնալ:

Մայր Զիրքիյանի միակ դստն է, որ Սո-դանումն է իր մեկ աղան, պանդխտությամբ մեզ: Խոսում է նրա մասին, պառավական աչքերը լցվում են արցունքով և ասում է.

— Մուդանում շատ է շոգ, ասում են: Որ դիս գար և մեր այգում, մեր բարդիների տակ հովանա՛ր, մայրական բաղձանքիս մեջ գրկել՝ նրան: Իմ բոլոր մյուս ցանկու-թյունները կատարվել են, մնում է այս մեկը:

— Այդ էլ կլինի, մայրիկ, — մխիթարում ենք որդեկարոտ մորը:

Արամ Դավթյանի տանն ենք: Բացում եմ նրա որդու՝ Վահագնի «Աշխարհի ազավոտ» ժողովածուի 11-րդ էջը և կարդում «Իմ կյան-քի լեզենդը» վերնագրված բանաստեղծու-թյան առաջին տողերը՝

Ես չեմ անցել կյանքիս ճախաղվիդե անգամ.

Ու ետ և գեթ բացվում այդ իմ ոսկեմաս,

Բայց աշխարհի կեսում ռեանտեմբլեմ իմ կա՛մ.

Եվ իմ կյանքը արդեն լեզենդի է եման:

... ..

Ես չեմ հիշում:

Սակայն պատմում և մայր իմ ձեռ.

Ու ձեզի եմ հեռու նկատում դեռ անիկ.

Եվ առաջին իմ բույլ հիշեմ միայնուսկ

Սև ջրերի վրա այնու՛ խշխշացող

Բարդիների երգին ու սոսափին:

Հայրս, ու ջուլեակ և կզկ ամբամյան.

Ամեն հյուսվող բնիք իր խուլ երգ և հյուսկ.

— Եվ այդ երգ և կզկ իմ մանկության վկան:

... ..

Ես չեմ հիշում:

Դարձյալ մայրս է պատմում բարի.

Ու ձգվել է եամբան մեր տեղից այն խեղ.

Ու զեղացել են զեղեղեղ ուղտերի

Ու ինձ բերել այստեղ, այս բաղա՛մը շեղ.

Ու ապրում եմ հիմա...

Իսկապես, որ կյանքն է իմ լեզենդի է եման...

Ես՝ եփրատի ափին ձեզված մանուկն այն բույլ.

Ես՝ տառապած ու խեղ այն ջուլեակի ուղիք.

Մեծացել եմ իբրև առասպելի մանուկ.

Երջանկության անհոգ երգն ու ջուլեղ ջուրիս:

Մեծացել եմ և մեռ տեղի տեղ այն հի՛.

Ինտանգել եմ մի մեծ, մի ճոլակապ երկր.

Ապագայով, երգով ու արեով հարուստ:

Վահագնի կյանքի լիզհենդը միայն նրան հատուկ էլ է կարող են նույն լիզհենդը իրենց հաշվին պահել հին Արաբկիրից ներգաղթած շատ ու շատ հայրենադարձների զավակները նույն լիզհենդը կարող կլինեն շուտով իրենց հաշվին վերցնել նաև նոր հայրենադարձների որդիները, դուստրերը:

Արամի ընտանիքի տասնվեց անդամները զոհ են զենամ տաճկական յաթաղանին: 1915—1916 թվերի շարժից ազատվում են միայն Արամն ու իր փոքր եղբայր Հարությունը: Մի քանի տարի Էրկու Եղբայր կորցրնում են միմյանց, ծառայում տաճիկ տերերի դռները, որպես բատրակ: 1920 թվականին նրանք զտնում են իրար, հաստատվում իրենց ծննդավայր հին Արաբկիրում: Արամը ամուսնանում է և զբաղվում պապենական արհեստով՝ ջուհակաթյամբ: Արաբկիրում ծնվում է Վահագնը 1923 թվին: Արամը չի ուզում ապրել հին Արաբկիրում, որտեղ տեսել էր դաժան զուլում: Երբ իմանում է Սովետական Հայաստանի մասին, վերցնում է իր ընտանիքին, իր եղբորը և տալիս նախ կրամոդար, 1924 թվին, ապա՝ Սովետական Հայաստան, 1927 թվին: Արամը հաստատվում է Արաբկիրում և աշխատում Հյուսիս-Ժնդենի արտելում, որ ախ ժամանակ միակ արդյունաբերական ձեռնարկությունն էր Նոր-Արաբկիրում: Եղբորը՝ Հարությունին ուղարկում է դպրոց, ապա՝ համալսարան, ամուսնացնում է նրան: Երկու եղբայր միասնաբար կառուցում են իրենց այժմու քնակարանը: Հարությունը, որ ուսուցիչ էր, Հայրենիքի առաջին իսկ կանչին գնում է ռազմաճակատ և զոհվում Գեղում: Ռազմաճակատ գնում է և Արամի միակ մանչ զավակը՝ Վահագնը, բայց նա վերադառնում է հաղթական մարտերից հետո, Ի միտքարություն իր ընտանիքին և ի փառս հայ գեղարվեստական գրականության:

Արամը, որ հիսնամյա մի կենսառողջ տղամարդ է հիմա, ունի յոթ սենյականի երկհարկանի բնակարան, մրգածառերով լիքը այգի, բանջարանոց: Հին քանդված օջախի տեղ, նրա վերապրած և վերընձյուղած գերդաստանը ապրում է այս շեն ու ճոխ բնակարանում: Արաբկիրցիները սիրում են փոքր ինչ շարունակել նահապետական ավանդությունները: Արամը, իր կինը, իր տղան ու հարսը, իր աղջիկն ու փոսան, թոռնիկները ապրում են նույն բնակարանում: Նույն բնակարանում են նաև Հայրենիքի համար զոհված Հարությունի այրին և զավակը:

Բանաստեղծի մայրը հարգարում է ճաշասեղան, իր հարսի և աղջկա օգնությամբ, մինչև Արամը դառն հուշեր է պատմում հին Արաբկիրից և հակադրում է դրանք իր այժմյան երջանկավետ կյանքին:

Ճաշակում են հայրենի համադրմունքը: Խմում են Արարատյան դաշտի տնտապակ գինին: Խմում ենք Նոր-Արաբկիրը կառուցողների կենալը, որոնց թվում նշանակելի տեղ ունի ինքը՝ մեր հյուրընկալը Իրոք, նա շատ գործուն արդյունաբերական և հասարակական աշխատանք է տարել Նոր-Արաբկիրում, 1927 թվից ի վեր, և միշտ էլ շարունակում է մնալ պատենչի վրա, ինչպես փրում են ասել մեր Սիլյուրի եղբայրները:

Շնորհակալություն եմ հայտնում ինձ ուղեկցող տիկնոջ և բաժանվում ենք:

Նոր-Արաբկիրում պտույտս ուզում եմ վերջացնել մեկ-երկու նոր հայրենադարձների այցելությամբ:

Նոր-Արաբկիրի կոլտնտեսական շուկայի հետևում, մի քանի հարյուր մետր հեռավորության վրա, միմյանցից սիրուն տներ են կառուցած Միրիայից, Հունաստանից և Եփպատից եկած հայրենադարձները Սա մեկը, երկհարկանի, ճաշակով կառուցված մի տուն, շուրջ 600 ցուտկուսի մետր տնամերձ ադրիով, պատկանում է Եղիպտոսից 1947 թվին ինձ հետ միենույն քարավանով ներգաղթած՝ իմ հին ընկեր ատամնաբույժ Զարեհ Մինեճյանին: Երկու տարի է միայն ինչ նա կառուցել է այս տունը և ապրում է այստեղ, բայց տնամերձում արդեն նա աճեցրել է որոշ քանկությունք պտղատու մատղաշ ծառեր: Մի քանիսը ծաղկել են արդեն այս գարնան, ինչպես վկայում էր Զարեհը:

— Զարեհ քեռի,— կանչում են հեռվից երեխաներս, ճառաչելով նրան: Զարեհը հետևում է մեր կողմը ու տալիս է դեպի մեզ, իրեն հատուկ ազդեցությամբ, ուրախ քաջազանչություններ արձակելով:

— Տե՛ս, ի՞նչ տուն եմ կառուցել,— ասում է նա իրավացի հպարտությամբ: Իրոք, կառուցել է վեց սենյակով երկհարկանի սիրունատես տուն, իրեն և երկու տղաների համար, որ ամուսնացան այստեղ: Երկրորդ ազան՝ Գեորգը, որ ամուսնացել է Հունաստանից՝ Եկած մի օրիորդի հետ, իր աներոջ հետ տուն է կառուցել Նոր-Արեշ ավանում, բայց այդ տունը նա փոխանցելու է մի ուրիշի, որպեսզի գա և քնակվի հոր կողմից կառուցված տանը:

Հավաքվում ենք տան ընդարձակ վերանդան, երկրորդ հարկի վրա, մշակված տնամերձին հանդիպակաց, Այնտեղ են Զարեհի կինը՝ Լյուսին, տղան՝ Ազատը, և ուու նորահարսը՝ Թամարան:

— Քիչ առաջ Եթե գայիք,— ասում է տիկին Լյուսին,— այստեղ էր նա Գեորգը, իր

կնոջ և նորածնի՝ փոքրիկ Զարեհի հետ, որը ոչ միայն անուշտով, այլ դժգոհ էլ շատ է նման պապին։

Զարեհը, որ հիսուն տարեկանից պակաս է և քառասուն տարեկան հագիվ ցույց կտա, արդեն իսկ պապիկ է դարձել։ Շնորհավորում չեմք նրան։

— Այնտեղ, Եգիպտոսում, տնտեսական պայմանները այնպիսի էին, որ աղաներս քսան, քսաներկու տարեկանին չէին կարող ամուսնանալ, ինտանիք կազմել։ Եթե արդեն մեծ-հայր եմ, դա Հայրենիքում մեր վայելած պայմանների շնորհիվ է։ Ազատը և Գեորգը երկուսն էլ առաջավոր քանվորներ են Երևանի Մեքենաշինական մեծ գործարանում։ Երկուսն էլ շատ են հարգված, ջերմապես դնուհատված։ Երկուսի էլ պատկերները քանիցս հրատարակվեցին թերթերում։ Թամարս, ինձ թերթերը։

Հարսը շտապում է մտնել սենյակներից մեկը, և դուրս է գալիս ձեռքին թերթեր։

պատվոգրեր, որտեղ պանծացվում են Ազատի և Գեորգի աշխատանքային սխրագործությունները։

Հայր Մինեհեյանը աշխատում է ատամնուպրոտեզարանում, հենց Նոր-Արարկիրում, իր տան մոտ։

— Եգիպտոսում քսանհինգ տարի աշխատեցի։ Նստում էի վարձքով մի հին տան մեջ։ Այստեղ եմ շուրջ երեք տարուց ի վեր, և արդեն տեղ եմ վեց սենյականի նորակառույց բնակարանի, 600 քառակուսի մետր պարտեզով...

— Եվ հարաների, թոռնիկի, — սովեյացնում է կյուսին, որը բաժանում է ամուսնու իսպնյավառութունը։

Մինեհեյանները առանձին չեն, որ ապրում են բարելավված պայմաններում։ Այսպիսի լավ պայմաններում են ապրում հայրենադարձներից թուր նրանք, ովքեր աշխատում են եռանդով, ովքեր պատվի գործ են համարում ստեղծագործ, աղնիվ աշխատանքը։

